

OBJECT HANDLING VOOR MENSEN
MET DEMENTIEPRIKKELLENDE
VOORWERPEN

‘Object handling in musea’? Ik heb het zelf moeten googelen toen ik er als student gerontologie in 2017 voor het eerst over hoorde. Als resultaat vond ik allerlei filmpjes en een complex stappenplan over hoe museummedewerkers met handschoenen omzichtig een doos vol voorwerpen uit andere musea moeten uitpakken. “Hoe kan die praktijk in hemelsnaam enig nut hebben voor mensen met dementie?”, vroeg ik me af.

Petra Van pellicom

Maart 2018: samen met mijn promotor, VUB-professor dr. Ellen Gorus, zit ik aan tafel met mensen van het Expertisecentrum Dementie, het Huis van Alijn en FARO. Doel van de vergadering is om afspraken te maken voor een wetenschappelijke studie over ‘object handling’. Wanneer we samen naar een filmpje kijken begint het me te dagen. Een ziekenhuispatiënt die van een zware operatie herstelt krijgt bezoek van een museummedewerker met een koffer vol geheimzinnige, onbekende museumobjecten. Alleen al het besef om een waardevol museumstuk in handen te houden en te gissen naar de oorsprong en betekenis van het mysterieuze voorwerp doet op slag even alle pijn en ongemak vergeten. Het verschil met ‘onze’ studie is dat de setting niet het *ziekenhuis* zal zijn, maar het *museum* Huis Van Alijn in Gent. Onze doelgroep is niet de herstellende ziekenhuispatiënt, maar wel de persoon met dementie en diens mantelzorger.

Acht maanden later: de eerste bijeenkomst van een groep van acht mensen in het Huis Van Alijn. Twee medewerkers geven een waardevol museumobject in handen van een deelnemer die het betast, eraan ruikt, het beluistert ... kortom het *ervaart* met alle zintuigen tegelijk. Daarna geeft die het met een zekere plechtigheid door aan de persoon naast hem. Geen van de deelnemers draagt handschoenen; het onbekende, ietwat mysterieuze voorwerp wordt met blote handen doorgegeven. Vier van deze mensen hebben dementie, de andere vier zijn hun mantelzorgers. Op het eerste gezicht kan je in deze groep niet zeggen wie aan dementie lijdt en wie niet. Het onderzoek wil stimuleren dat tijdens de groeps-sessies losgekomen gevoelens, gedachten en emoties met elkaar worden gedeeld. Mijn taak bestaat erin om voor, tijdens en na elke sessie op een wetenschappelijke manier te meten of ‘object handling’ een effect heeft op de deelnemers.

© Michiel Devijver

HET OPZET

Ter voorbereiding volgen Griet en Liesa, twee medewerkers van het Huis van Alijn, een specifieke opleiding zodat ze met kennis van zaken de studie kunnen begeleiden. Aanvankelijk wordt gedacht aan twee groepen om een vergelijkende studie op te zetten. De tijd blijkt echter te krap om voldoende deelnemers te vinden die aan alle voorwaarden voldoen. Uiteindelijk wordt gestart met zeven duo's: zeven personen met dementie en hun zeven mantelzorgers. Als toekomstige wetenschapper droom ik van een representatieve groep en daarvoor zijn veertien deelnemers eigenlijk te weinig. Voor de museumbegeleiders is dit echter – omwille van praktische en organisatorische redenen – dan weer een te grote groep. De realiteit zorgt voor evenwicht, omdat de groep omwille van allerlei omstandigheden nooit voltallig aanwezig is. Toch haakt geen enkele deelnemer af en blijft iedereen enthousiast en betrokken, zelfs tot en met de nameting, negen weken later.

Het onderzoek wil stimuleren dat tijdens de groepssessies losgekomen gevoelens, gedachten en emoties met elkaar worden gedeeld. Mijn taak bestaat erin om voor, tijdens en na elke sessie op een wetenschappelijke manier te meten of 'object handling' een effect heeft op de deelnemers.

»

Griet en Liesa verwelkomen de deelnemers persoonlijk en verzorgen de zes sessies tot in de puntjes. Er wordt een huiselijke sfeer opgeroepen, inclusief koffie, thee en een koekje. Eén deelnemer is rolwagengebruiker en het is een hele uitdaging hem de trapjes op te krijgen. Zodra iedereen rond de tafel zit, reikt Liesa een eerste museumobject aan. Het wordt vastgepakt, gedraaid en gekeerd. Er wordt een eerste impressie gedeeld. Iemand zegt dat het wel een kerstbal lijkt en anderen beamen dit. Maar het is geen kerstbal, wat kan het dan wel zijn? Met grote ernst gaat het voorwerp van hand tot hand de kring rond. Iemand vertelt een anekdote over een spiegel, een herinnering uit de kinder- of jeugd-jaren. Een vrouw met dementie legt een link met haar vroegere job. Dit werkt inspirerend voor een ander groepslid, dat denkt aan een spiegel om de duivel te weren. Griet wakkert de nieuwsgierigheid aan en zegt aanmoedigend: “Dat gaat de goede kant uit.” Er komen nog meer enthousiaste tips en zo komt de groep stilaan dichterbij de betekenis van het voorwerp.

Het blijkt een antieke ‘heksenbal’ te zijn, de spiegelende bol zou heksen weren. De voorwerpen zijn zo gekozen dat bij aanvang niemand weet wat het is of waartoe het heeft gediend. Sommige objecten zijn lichtjes bevreemdend en hebben een link met het koloniale verleden, andere blijken gelinkt aan industrie of landbouw uit vervlogen tijden. Allemaal hebben ze een prikkelend effect op de nieuwsgierigheid. Het duurt meestal niet langer dan een kwartier vooraleer de groep de betekenis raadt. Zo wordt het kortetermijngeheugen van personen met dementie niet te zwaar op de proef gesteld en blijft de betrokkenheid groot. Het voorwerp ter hand kunnen nemen en alle zintuigen aan het werk zetten zorgt voor aandacht in het hier en nu.

EFFECT VAN OBJECT HANDLING GEMETEN

Hoewel verder onderzoek met een groter aantal deelnemers nodig is, blijken er uit deze studie alvast twee duidelijke effecten. Een eerste effect is een toename van positieve gevoelens bij de deelnemers met dementie. Een tweede positief effect wordt gemeten bij de deelnemende mantelzorgers en situeert zich op het vlak van hun relatie met de persoon met dementie. Iedereen start vanuit dezelfde onwetendheid, en zo komt er als vanzelf een gelijkheid tussen de deelnemers. Wie dementie heeft is gelijk aan wie er niet aan lijdt, met soms wonderbaarlijke gevolgen.

Zo zijn er deelnemers met dementie die niet zo communicatief zijn, maar die wel praten als ze een museumvoorwerp in handen krijgen en uitgenodigd worden om er iets over te zeggen. Som-

Aan de ene kant krijgen mensen met dementie nog te vaak een eenzijdige medische behandeling in een (letterlijk en figuurlijk) steriele wereld van hulpverleners met een uitsluitend medische opleiding. Voor deze hulpverleners kan het bevrijdend aanvoelen om tegemoet te kunnen komen aan de niet-medische noden van de persoon met dementie. Aan de andere kant zijn er museummedewerkers die wel willen maar niet goed weten hoe ze hun aanbod op de meest gepaste manier kunnen openstellen voor personen met dementie.

migen komen dan met een verbluffende theorie die de nagel op de kop slaat, terwijl ze voordien nog dingen zeiden waarvan we de betekenis niet begrepen. Sommige mantelzorgers bloeien open; ze kijken plots met andere ogen naar hun geliefde met dementie.

In het onderzoek stelde ik vast dat deze activiteit bij de persoon met dementie positieve gevoelens doet toenemen en negatieve gevoelens doet afnemen. Aandacht, stemming en engagement verbeteren. Op langere termijn wordt een gunstig effect gemeten op de band die men heeft met de familie. Het effect werd gemeten op vier verschillende manieren. Een eerste is via interviews, afgenomen op drie verschillende tijdstippen. Een tweede is via een vragenlijst die speciaal ontworpen is om de levenskwaliteit van personen met dementie te meten. Als derde observeerde ik elke deelnemende persoon met dementie tijdens het verloop van de sessies en ik gebruikte daarvoor de recent door Morse & Chatterjee ontworpen

observatieschaal (Morse & Chatterjee, 2017) voor engagement van museumbezoekers.¹ De 'welzijnsparaplu's' van Thomson & Chatterjee (Thomson & Chatterjee, 2014) is het vierde meetinstrument, waarbij er vooral gepeild wordt naar positieve en negatieve gevoelens bij het begin en einde van elke sessie.²

Deze studie hoopt inspirerend te zijn voor musea die met object handling aan de slag willen gaan, alsook voor welzijnswerkers die zoeken naar zinvolle niet-medische interventies voor personen met dementie en hun mantelzorgers. Museum-medewerkers kunnen met een koffer vol objecten naar bijvoorbeeld woonzorgcentra of dagcentra trekken. Musea kunnen speciale programma's aanbieden aan thuiswonende personen met dementie en hun mantelzorgers of verzorgenden.

Aan de ene kant krijgen mensen met dementie nog te vaak een eenzijdige *medische* behandeling in een (letterlijk en figuurlijk) steriele wereld van

»

hulpverleners met een uitsluitend medische opleiding. Voor deze hulpverleners kan het bevrijdend aanvoelen om tegemoet te kunnen komen aan de niet-medische noden van de persoon met dementie. Aan de andere kant zijn er museummedewerkers die wel willen maar niet goed weten hoe ze hun aanbod op de meest gepaste manier kunnen openstellen voor personen met dementie. Het wordt dus de hoogste tijd om de wereld van zorg te laten kennismaken met de wereld van musea en omgekeerd. Praktijkvoorbeelden van over de hele wereld kunnen zowel de hulpverleners in de zorg als de medewerkers van musea inspireren om zelf aan de slag te gaan en outreachend te werken. Deze studie is een mooi voorbeeld van

hoe wetenschap, zorg en cultureel erfgoed elkaar kunnen ontmoeten.

AAN DE SLAG

Dat 'object handling' op enkele jaren tijd is geboord, bewijst een zoekopdracht op het internet. Wie vandaag de zoekterm intikt krijgt wereldwijd hits over musea die met dit thema aan de slag gingen. Een museummedewerker die wil weten hoe een doos vol bruiklenen uit een ander museum omzichtig moet uitgepakt worden, zal flink moeten doorklikken. ■

HET WERK IS NOOIT AF

Mieke Van Doorselaer en Bart De Nil

Steeds meer cultureel-erfgoedorganisaties bieden inclusieve activiteiten aan en ontwikkelen dienstverlening op maat, voor mensen met dementie en hun mantelzorgers. Zo zijn er onder andere aangepaste rondleidingen in musea, rondreizende tentoonstellingen, uitleenkoffers met erfgoedvoorwerpen, spellen, enzovoort. Het zijn toepassingen van reminiscentietechnieken, 'object handling', storytelling ... Het artikel hierboven is hiervan een passend voorbeeld.

Een aantal onderzoeken en publicaties tonen aan dat cultuur en cultureel erfgoed ertoe doen en ook belangrijk zijn voor de gezondheid, het herstel én het welzijn van mensen. Deze initiatieven van musea, archieven ... halen niet alleen mensen uit hun sociaal isolement, ze helpen ook mee aan de bewustmaking van de gevolgen van dementie. Zo dragen zij hun steentje bij tot het creëren van een dementievriendelijke samenleving. Daarnaast werden modellen ontwikkeld om de invloed van cultuur en cultureel erfgoed op het welzijn van de mensen te meten.

Maar toch.

Wordt dit aanbod wel voldoende gebruikt? Is het wel bekend (genoeg) bij de voornaamste doelgroep, de zorgsector? Een kleine bevraging bij een aantal erfgoedcellen, musea, archieven maar ook bij enkele neurologen en woonzorgcentra bevestigt ons vermoeden dat er nog veel marge voor verbetering is. Vragen die we ons hierbij stellen:

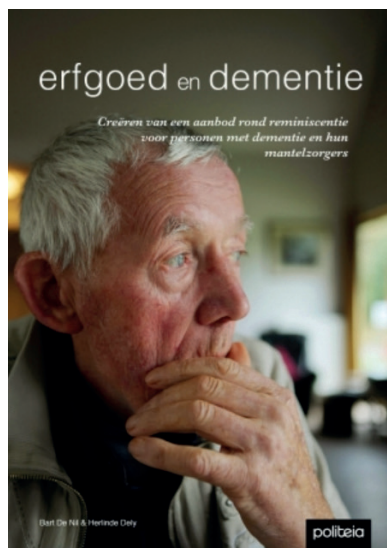
- » Hoe kan dit waardevolle werk beter bekendgemaakt worden bij de zorgsector?

- » Of nog, hoe kan dit aanbod *toegankelijker* gemaakt worden voor mensen met dementie en hun mantelzorgers? Welke hindernissen moeten daarbij overwonnen worden, zoals de afstand tot het aanbod, het vervoer of nog andere zaken waar we het bestaan niet van vermoeden?
- » Met welke organisaties kunnen erfgoedorganisaties samenwerken om deze drempels weg te nemen?

Hierrond wil FARO de komende tijd werken en het verschil maken. *En wat kan u doen?* Spreek over dit aanbod met artsen, gerontologen, neurologen, verplegend personeel, studenten, uw publiek en bezoekers. Deel uw goede (en minder goede) ervaringen met FARO: samen kunnen we een verschil maken.

Leeswijzer

Je kunt gemakkelijk een bibliotheek vullen met publicaties over dementie. Kwestie is om door de bomen het bos te zien. Wie een aanbod voor personen met dementie wil ontwikkelen, verzamelt best eerst wat basiskennis over dementie en het gedrag van personen met dementie. De werken van de Nederlandse psychogerontoloog Huub Buijsen zijn een goede start. Hij geeft op een heldere wijze, zonder zich te verliezen in vakjargon, inzicht in dementie. Een klassieker is *De heldere eenvoud van dementie* uit 2011. Hét referentiewerk heet *Integraal referentiekader voor kwaliteit van leven, wonen en zorg voor personen met dementie* van het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen. Dit is een sectoroverschrijdend document dat zich richt tot iedereen die direct of indirect betrokken is bij de zorg voor en onder-

steuning van mensen met dementie en hun mantelzorgers. Dus ook erfgoedorganisaties. Bij alle thema's, zoals een betekenisvolle dagbesteding, cultuur en maatschappelijke participatie, is er aanbevolen en aanvullende literatuur.

Om de erfgoedsector te helpen in het dementievriendelijk maken van onze maatschappij en bij de ontwikkeling van reminiscentie-instrumenten publiceerde FARO bij Politeia de gids *Erfgoed en Dementie. Creëren van een aanbod rond reminiscentie voor personen met dementie en hun mantelzorgers*. Omdat een reminiscentie-aanbod sowieso impliceert dat de mantelzorger betrokken wordt, staat deze gids uitvoerig stil bij zowel de mantelzorger als de persoon met dementie. Hij biedt een inleiding tot dementie, mantelzorg en het belang van het verleden, en voorbeelden van reminiscentieprojecten en -tools. De lezer krijgt een overzicht van de belangrijkste actoren en informatiebronnen in Vlaanderen. Een ander praktijkboek is *De schat van je leven – herinneringen ophalen met mensen met dementie* van Herlinde Dely. Deze publicatie is geschreven voor mantelzorgers, maar is ook zeer bruikbaar voor erfgoedprofessionals en -vrijwilligers. Ze bestaat uit drie aparte boeken die samen een geheel vormen. Het eerste bevat informatie over zorgen voor iemand met dementie en het belang van herinneringen. Het tweede behandelt negen thema's, van 'kindertijd' tot 'beroep en vrije tijd' en 'radio en televisie', en bevat

foto's, gespreksmateriaal en activiteiten om samen aan de slag te gaan. Het derde is een levensboek waarmee je samen het levensverhaal van de persoon met dementie kan optekenen. De aankoop van het boek geeft toegang tot een databank met honderden foto's, bewegend beeldmateriaal en filmpjes die erfgoedorganisaties zonder eigen collecties de mogelijkheid geven om onmiddellijk aan de slag te gaan.

Tot slot is er ook veel literatuur over specifieke reminiscentie-instrumenten. Zo geeft *Om nooit meer te vergeten* van Hilleken Lucassen inzicht in het maken van een herinneringsboek met dementerende mensen. Over verhalentafels en vertelkoffers verscheen in het tijdschrift *Denkbeeld* een leesbare bijdrage.³ De filosoof Immanuel Kant noemde muziek "The Quickening Art". Neuroloog en publicist Oliver Sacks gebruikte dit citaat vaak om te illustreren hoe muziek het brein van personen met dementie kan 'opstarten'. Een van de vele artikels over hoe muziek kan gebruikt worden bij personen met dementie is 'Radio remember. Internetradio voor mensen met dementie'.⁴ ■

Bart De Nil is adviseur participatie | welzijn en sectorcoördinator archieven bij FARO. Mieke Van Doorselaer is adviseur musea bij FARO.

Petra Van pellicom werkt als expert zorgbeleid bij Familiehulp vzw en in bijberoep als psychotherapeut voor ouderen en mantelzorgers. Voordien was ze maatschappelijk werker bij CM en verantwoordelijke sociale dienst van een woonzorgcentrum. Ze behaalde in 2019 met onderscheiding een master in de Gerontologie.

Dit artikel is gebaseerd op haar masterproef, Van pellicom, P. *Effect van objecthandling met erfgoedobjecten bij thuiswonende personen met dementie en hun mantelzorgers: een mixed methods studie*. Masterproef ingediend voor het behalen van de graad Master in Management, Zorg en Beleid in de Gerontologie. Brussel, 2019.

Bronnen en literatuur

1. N. Morse & H. Chatterjee, 'Museum, health and wellbeing research: co-developing a new observational method for people with dementia in hospital contexts', in: *Perspectives in Public Health*, 138(2018)3, pp. 152-159.
2. L. Thomson & H. Chatterjee, *UCL Museum Wellbeing Measures Toolkit*, 2014. Zie: http://bit.ly/measures_toolkit
3. C. Smits, 'Van verhalentafel naar vertelkoffer', in: *Denkbeeld*, 2010 (april), pp. 14-18.
4. F. van Hoogeven, & M. Groenendaal, in: *Denkbeeld*, 2014 (april), pp. 6-9.

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed

Driemaandelijks tijdschrift

BEVIEL DIT ARTIKEL U?

Ja? Neem dan een abonnement op faro | tijdschrift over cultureel erfgoed. Het blad verschijnt viermaal per jaar en kost amper 25 euro (voor abonnees in België). Woont u in het buitenland? Dan bent u al geabonneerd voor 30 euro.

MEER WETEN?

Op www.faro.be/tijdschrift vindt u alle info.